

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЗЕМЛІ В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ

Бісовецька Л. А.

Рівненський державний гуманітарний університет

Статтю присвячено дослідженню концепту як одного з ключових лінгвістичних понять. Запропоновано огляд різних підходів до визначення поняття «концепт», розглянуто роль концепту у формуванні національної концептосфери. З'ясовано, що концепт має складну структуру. До неї входять опис об'єктивно реальних сторін, характеристик, рис предмета чи явища, а також його опосередковане сприйняття індивідумом або суспільством.

Досліджено поняття «земля» в українській мовній картині світу. Установлено, що семантична структура слова протягом історичного розвитку мови зазнає певних змін: одні значення з'являються, інші – зникають. У сучасній українській мові лексема **земля** полісемантична, у словнику української мови зафіксовано шість значень цього слова.

Відтінки значення лексеми **земля** виявляються насамперед в епітетних словосполученнях: **біла, випалена, вогка, засніжена, зачерствіла, золота, лискуча, мастка, мерзла, мокра, м'яка, оголена, пахуча, пухка, розбухла, розтала, свіжа, сипка, сира, сіра, спрагла, суха, тверда, тепла, холодна, чорна тощо**. Визначено, що епітетів із позитивним емоційно-оцінним змістом більше, ніж із негативним.

З'ясовано, що символічне значення слова **земля** включає компоненти «життя», «плодючість», «хліб», «доля», «сила», «народ», «рід», «мати», «загибель». Простежено вживання лексеми в прямому та переносному значенні, з позитивним та негативним забарвленням.

Зауважено, що лексема **земля** широко вживається у складі фразеологічних зворотів: **зостатися між небом і землею; віддавати тіло землі; відриватися від землі; земля горить під ногами; земля пухом кому; клином земля зійшлася; не чути землі під собою; пуп землі; сіль землі; топтати землю; ударяти лихом об землю; як провалитися крізь землю; як вирости з-під землі; за тридев'ять земель; земля обітована**. Визначено основні причини появи лексичних та фразеологічних одиниць, які окреслили та систематизували їх конкретні функції. Концепт пов'язаний зі світоглядом автора і яскраво представлений у багатьох творах різних жанрів та стилів української літератури.

Ключові слова: концепт «земля», концептосфера, картина світу, вербалізація, символічне значення.

Bisovetska L. A. Conceptualization of ZEMLIA in the Ukrainians' linguistic worldview. The article deals with the research of the concept as one of the key linguistic notions. The characterization of different approaches to the definition of the notion "concept" is suggested. The role of the concept in the formation of the national conceptual sphere is discussed. It is found out that a concept has a complicated structure. It includes the description of objectively existent parties, descriptions, features of object or phenomenon and its mediated perception by an individual or society.

The author researches into the concept zemlia (earth, ground, land, soil) in Ukrainian linguistic worldview. It is found that the semantic structure of the lexeme undergoes certain changes during the historical development of the language: some meanings emerge, while others vanish. In modern Ukrainian lexeme zemlia is polysemantic, the dictionary of Ukrainian fixes six senses of this word. Shades of meaning of the lexeme zemlia are found, first of all, in epithet collocations: bila, vypalena, vohka, zasnizhena, zacherstviva, zolota, lyskucha, mastka, merzla, mokra, miaka, oholena, pakhucha, pukhka, rozbukhla, roztala, svizha, sypka, syra, sira, sprahla, sukha, tverda, tepla, kholodna, chorna etc. The article proves that there are more epithets with positive emotionally-evaluation content than with negative.

The symbolic meaning of the word zemlia includes such components as 'life', 'fertility', 'bread', 'fate', 'strength', 'people', 'family', 'mother', 'death'. This lexeme is used literally and figuratively, with positive and negative meanings.

The article investigates that lexeme zemlia is widely used in phraseological units: zostatysia mizh nehom i zemleiu; viddavaty tilo zemli; vidryvatsia vid zemli; vtoptaty v zemliu; zemlia horyt pid nohamy; zemlia pukhom komu; klynom zemlia ziishlasia; ne chuty zemli pid soboiu; pup zemli; sil zemli; toptaty zemliu; udariaty lykhom ob zemliu; yak provalytsia kriz zemliu; yak vyrosty z-pid zemli; zrivniaty iz zemleiu; za trydeviat zemel; zemlia obitovana. The main reasons of the emergence of lexical and phraseological units, which outlined and systematized their specific functions, are described. The concept is connected with the author's worldview and is vividly represented in numerous publications of different genres and styles. The meaning of the concept reflects views and ideas of a particular person.

Key words: concept zemlia, sphere of concepts, worldview, language representation, symbolic meaning.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Проблема когнітивної діяльності людини все активніше привертає увагу науковців. Центральне поняття когнітивної лінгвістики – концепт. Концепти – фундаментальні елементи мови, вони об'єднують представників певної лінгвокультури, втілюють у собі дух народу. Концептуальний простір окремо взятої мовної особистості

і лінгвокультури в цілому складає концептосферу. Мовна і концептуальна картини світу є варіативними, динамічними утвореннями (Б. О. Серебренніков, О. С. Кубрякова, Е. Пийрайнен). У сучасному мовознавстві, як зазначає О. О. Селіванова [13, 83–84], надзвичайно актуальним стало вивчення різних фрагментів національно-мовної картини світу з огляду на специфіку етнічної свідомості мовців, впливів

звичаїв, соціокультурних, фонових знань, традицій, обрядів, вірувань тощо. Основним методом дослідження концептів, на думку В. А. Маслової [9, 249], є концептуальний аналіз, який має кілька різновидів, залежно від того, які концепти підлягають розгляду, переважно в них позамовна або ж мовна спрямованість. Якщо йдеться про концепти, за якими стоять конкретні предмети об'єктивної дійсності, більшого значення набуває позамовна спрямованість, спостереження, інтуїція дослідника. При концептуалізації абстрактних сутностей важливіша мовна спрямованість. Однак найчастіше в реконструкції концепту використовуються і культурні, і мовні дані.

Найбільш значимим в українській картині світу є концепт *земля*, що зберігає риси первинної сакральності, викликає значний емоційний резонанс і входить до загальнолюдської картини світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує ряд оглядових робіт, у яких проаналізовано різні думки з приводу сутності і специфіки концепту, окреслених з лінгвістичних позицій. Теорію картини світу розглянуто в розвідках таких науковців, як-от: Г. В. Колшанський, В. О. Аврорін, Т. В. Цив'ян, Б. О. Серебренников, Ю. Д. Апресян, О. С. Кубрякова, Л. А. Лисиченко. Ця теорія має різні аспекти дослідження. Концепція універсальних граматик розглядає загальну картину світу людини (В. І. Постовалова, Г. А. Брутян, П. Я. Гальперін, В. Б. Касевич). Диференціація загальної та індивідуальної картин світу на підставі однієї мовної спільноти оперта на протиставлення колективного сформованого ментального простору та індивідуальних концептосистем. Оскільки засобом зберігання й використання знань є не лише мова, науковці розрізняють концептуальну та мовну картину світу. Немає однаковості щодо їх меж та співвідношення. Думка про їх відносно автономне існування в різних типах пам'яті протиставлена концепції їх нерозривної взаємодії (Р. М. Фрумкіна, О. О. Залевська, В. І. Постовалова, Н. Хомський).

Значно поширилися дослідження концептуальних картин світу окремих письменників та поетів. Серед останніх робіт, присвячених цій проблемі, слід назвати наукові розвідки О. О. Железняк «Концептуалізація архетипу *земля* в поетичній картині світу українців» [5], А. О. Огар «Образні аспекти концепту *земля* (на матеріалі української поезії)» [11], О. А. Павлушенко «Об'єктивація концепту *земля* в художній картині світу Михайла Стельмаха» [12].

Формулювання мети і завдань дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати концепт *земля*, який є одним із найуживаніших у фольклорі і творчості поетів, письменників, філософів. **Завданням** є визначення тем, образів, символів, властивих мові авторів у межах цього концепту, сталих висловів; з'ясування значеннєвих відтінків, з якими ця лексема використовується.

Виклад основного матеріалу дослідження. У лінгвістичній літературі немає загальноприйнятого визначення концепту. Н. С. Новикова та Н. В. Черемісіна зазначають, що слово «концепт» нерідко використовується в науці як синонім слова «поняття». Але останнім часом ці терміни стали

розрізняти [10, 40–41]. Термін «поняття» в основному вживається в логіці, філософії та мовознавстві, а «концепт» – спочатку в математичній логіці, а потім у культурології.

Концепт, на думку Ю. С. Степанова, можна визначити як «згусток культури» у свідомості людини: те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини, і те, через посередництво чого людина сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї [14, 40].

Як вважає О. С. Кубрякова, концепт – це термін, що слугує поясненню одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, всієї картини світу, відображеної у людській психіці [7, 90].

Концепт відзначається складною структурою. З одного боку, в його структуру входить опис об'єктивно реальних сторін, характеристик, рис предмета чи явища, з іншого – те, що робить його фактом культури, тобто опосередковане сприйняття індивідумом або суспільством. Смысл дослідження концепту в художньому творі полягає в тому, щоб визначити, які думки зашифрує автор у словесному зображенні того чи іншого реального предмета або явища. На основі суто мовного концепту (внутрішньої форми слова) у людини виникає концепт-образ, або метафоричний концепт, у якому логіко-мовний концепт є основою для порівняння [1]. Концептам внутрішнього світу характерне предствалення в мові через ознаки світу зовнішнього. Людина, щоб описати невидиме, метафізичне, не винаходить нові знаки, а користується вже наявними.

Концептуалізація становить процес пізнавальної діяльності людини, який полягає в осмисленні вхідної інформації і приводить до утворення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи в людській психіці. Сприймаючи світ, людина виділяє актуальні для неї елементи, членує його на фрагменти, а потім мислить дійсність цими частинами. Концептуалізація інтерпретується в сучасній лінгвістиці як «наскрізний» для різних форм пізнання процес структуризації знань із певних мінімальних концептуальних одиниць [7, 93].

Одним із методів виявлення концептів через розгляд даних мови є аналіз словникових тлумачень ключового слова. За даними «Словника української мови», лексема *земля* має значення: 1. *тільки одн.* Третя по порядку від Сонця велика планета, яка обертається навколо своєї осі і навколо Сонця // Місце життя і діяльності людей. 2. *тільки одн.* Верхній шар земної кори // *розм.* Земляна поверхня, площина, по якій ходять. 3. *тільки одн.* Речовина темного кольору, що входить до складу земної кори. 4. *тільки одн.* Суша (на відміну від водяного простору). 5. Грунт, який обробляється і використовується для вирощування рослин. 6. Країна, край, держава [16, 557].

Лексико-семантичні варіанти слова утворилися внаслідок метафоричного і метонімічного перенесення. Відзначимо, що більшість значень – як прямих,

так і переносних – пов'язані з місцем проживання людини. До таких місць традиційно відносять: планету сонячної системи, місце життя людей, країну, край, державу тощо. Семантична структура слова протягом історичного розвитку мови зазнає певних змін: одні значення з'являються, інші – зникають.

Значно більшу кількість семантичних ознак лексеми, порівняно з кількістю, зафіксованою у словниках, можна отримати за допомогою вивчення лексичної сполучуваності ключового слова концепту, оскільки когнітивна дефініція набагато ширша за словникове визначення. Екстралінгвістичну інформацію про зміст концепту містить його інтерпретаційне поле, яке відбивається у фразеології, пареміях, приказках, прислів'ях. Відтінки значення лексеми *земля* виявляються насамперед в епітетних словосполученнях.

«Словник епітетів української мови» містить такі образні означення лексеми *земля*:

– ґрунт; площа, ділянка, що використовується для сівби; про ступінь вологи, твердість, про температуру, рослинність тощо: *бура, випалена, вогка, волога, глинкувата, гола, грудкувата, засніжена, затверділа, кам'яниста, мерзла, мокра, м'яка, пухка, розкисла, розтала, свіжа, сипка, сира, сіра, спеліла, спрагла, суха, твердокамінна, тепла, холодна, чорна, щільна;*

– про ступінь обробітку, родючість: *багата, безплідна, буйна, вигноєна, вироблена, гуляща, добра, деревня, жирна, забута, закинута, занедбана, зрошена, ледача, міцна, многоплідна, молода, прецедра, нежизва, орна, освоєна, пишна, пісна, плодюча, порожня, пуста, родюча, хлібна, хлібородна, щедра, ялова;*

– оригінальні епітети: *безсоромно-прекрасна, весело-зорна, владисто-висока, далекоюгла, двожилава, джерельно-струмна, зеленоброва, зеленоцвітна, кривавозливна, многобарвна, повногруда, похмура, п'янюча, рабована, рахманно-тиха, свіжовмивана, сонцелика, сумна-невесела, чорнотіла, чудодійна, ясноока;*

– країна, держава, край; *багата, багатостраждальна, батьківська, благословенна, Божя, вільна, ворожа, далека, добра, дорога, закривавлена, казкова, козацька, кохана, легендарна, мила, мирна, невідома, обітована, отча, проклята, рідна, свята, священна, сонячна, чужа, щаслива, щедра* [15, 144–147].

Індивідуальне слововживання концепту *земля* пов'язане із загальномовною семантикою прикметникових означень, які протиставляються за характером оцінки (позитивної та негативної). До епітетів із позитивним емоційно-оцінним змістом належать: *багата, казкова, козацька, кохана, легендарна, мила, мирна, міцна, многолюдна, надійна, лискуча, мастка, мокра, м'яка, родюча, розкішна, свята, пахуча, отча, пишна, превелика, пренепорочна, широка, щаслива, щедра* тощо. Епітети з негативним емоційно-оцінним змістом: *мерзла, нещаслива, проклята, сіра, спеліла, спрагла, суха, тверда, твердокамінна, безплідна, сумна, чужа* тощо. Зазначимо, що епітетів із позитивним емоційно-оцінним забарвленням більше, ніж із негативним.

У творах художньої літератури *земля* постає одним із наскрізних та концептуальних образів: наприклад, у романі М. М. Коцюбинського «*Fata Morgana*», соціально-психологічній повісті О. Ю. Кобилянської «*Земля*», де автори розкривають тему взаємозв'язку людини і землі; у романі У. Самчука «*На твердій землі*» розповідається про життя в Канаді українських переселенців.

Концепт *земля* носить як конкретний, так і абстрактний характер. У повісті О. Ю. Кобилянської «*Земля*» знаходимо рядки, у яких *землю* наділено антропоморфними ознаками: *Чутно пірнула чиста, мов дзеркало, блискуча сталь широкого плугового лемеша в землю, роздерла її і потягла борозну за собою, а по обох боках борозни земля розкришувалася у м'які кусні. Землі було миле те розорювання її маси, вона не противилася йому в жодному місці, була м'яка й крихка і гріла свої освіжені сугливи в сонці* (2, 47).

Як зазначає В. М. Войтович [3, 188], за народними уявленнями українців, *земля* – первинний елемент, одна з чотирьох світових стихій (нарівні із водою, вогнем і повітрям); центральна частина триєдності Всесвіту (небо – *земля* – пекло), населена людьми і тваринами; символ жіночого начала, материнства; осмислюється як прародителька і мати-годувальниця всього живого.

Із язичницьких часів люди поклонялися землі, виконували магічні дії, спрямовані на «задобрювання», улещування землі. Тривалий час підтримувалася віра в цілющі властивості землі при лікуванні, що виявилось зокрема в присипанні ран. Грудку рідної землі брали в довгу дорогу як оберіг [6, 81]. *Земля* – найвірніший свідок, а тому нею клянуться, бо свято вірять, що Мати-Земля не простить того, хто не дотримує слова. Під час весілля нареченій бажають бути квітучою і родючою, як *земля*. М. Номис наводить розгорнуте побажання: *Бувай здорова, як риба, гожа, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола, багата, як земля свята!* (5, 55). *Земля* може розступитися і поглинути грішника, а після смерті – й не прийняти його, і той вештатиметься неприкаяним. В «Українських приказках» зафіксовано прокляття: *Щоб тебе, окаянного, земля не прийняла!* (5, 194).

Земля для українця – годувальниця, надія та порятунк у скрутну годину. Це і божеська милість, і основа життя, стрижень сутності людини. Звідси визначення землі – *свята, рідна, вольна, жива, праведна, велика, безконечна, широка, родюча, сира, чорна* тощо. Передаючи народне сприймання землі, О. Ю. Кобилянська писала: *Гарна була земля. У своїх барвах жива й свіжа, шкода лиш, що не говорила. Івоніка любив її. Він знав її в кожній порі року і в різних її настроях, мов себе самого* (2, 32). В усіх цих образах відбивається характер, менталітет нашого народу, для якого *земля*, праця хлібороба була основою життя.

Образ землі використовується не тільки в художніх творах, що стали класикою української літератури. Назву «*Земля*» має студійний альбом гурту «Океан Ельзи» 2013 р. Темі рідної землі присвячено пісню «З нею» (автор тексту С. Вакарчук): *Там, де додому дорога моя, / Там, де на мене чекає*

сім'я, / Там, де лани, гори й поля, / Там залишається моя земля (1).

Символічне значення слова земля – життєдайна, всеплодюща, що надає сили, натхнення; втілення ідей добра, правди справедливості. У мінливості, багатогранності символічного образу землі закладений великий потенціал художньо-мистецького втілення. Ця лексема вживається у прямому та переносному значенні, з позитивним та негативним забарвленням. Іноді використовується в одному тексті з різними значеннями. Наприклад, у вірші М. П. Старицького «Дочка Ієфая»: *Що на рідній землі просвітліша п'ятьма, / Правди сонце засяє повсюди, / І на вільних полях в свою землю ратай / Кине зерна добірного жита* (4, 108). Автори використовують як клішовані образи, так і власні, які виникають внаслідок раптових асоціацій. Такий погляд відповідає в літературознавстві думці, що кількість образів обмежена. Але те, який смисл вкладає мовець в конкретний образ, завжди індивідуально – у цьому полягає суть авторського концепту, який пов'язаний із його світобаченням. Наприклад, у збірці Л. Костенко «Мадонна Перехресть» знаходимо рядки: *І сам на сам зі Всесвітом імлістим / летить Земля із людством на плечі* (3, 15); *Нечутно ходить вітер по землі, / цілує ніжним яблунам долоні* (3, 55); *Лиш табуленці, з тих усіх навколишніх, – / і як таких тримає ще земля?! – / Не те що не стояли там навколишках, / а навіть не вітали короля* (3, 87).

Символічне значення слова земля включає компоненти «життя», «плодючість», «хліб», «доля», «сила», «народ», «рід», «мати», «загибель».

Образно-символічне значення слова-поняття земля виявляє себе у складі стійких зворотів: *відриватися від землі; вrostи в землю; втоптати в землю; земля горить під ногами; змитати з лиця землі; земля пером кому, над ким; з-під землі видирати; лягти в землю; клином земля зійшлася; не чути землі під собою; пуп землі; сіль землі; топтати землю; уклонятися до землі кому; як провалитися крізь землю; зрівняти із землею; за тридев'ять земель; земля обітована* [17].

Фразеологізми характеризують соціальний статус (*пуп землі*), фізіологічний (*топтати землю*) та психічний (*клином земля зійшлася*) стан люди-

ни, її діяльність (*з-під землі видирати*), поведінку (*уклонятися до землі*) тощо. Уявлення про землю тісно пов'язане з поняттям батьківщини, рідного краю, пор.: *за тридев'ять земель, земля обітована*. Сакральність землі закладена у висловах *віддавати тіло землі, земля пером (пухом) кому, над ким, як крізь землю провалився*. Поняття землі асоціюється зі здоровим глуздом, об'єктивною реальністю, пор.: *відриватися від землі, вrostи в землю*.

Концепт земля займає важливе місце в українській концептосфері. Маючи багатокомпонентну структуру, забезпечує організацію великої кількості лексичних одиниць сучасної української мови. З одного боку, земля як невід'ємна частина світобудови є світом людей, місцем, де живе і здійснює господарську діяльність людина, з іншого – це місце зустрічі світу живих зі світом мертвих, світу людей зі світом духів, місце боротьби добра і зла.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Концепт земля відіграє в українському фольклорі й творчості письменників велику роль, він представлений у багатьох творах різних жанрів і стилів. Концепт земля в мовній картині світу українців має складну структуру. Ця лексема вживається у прямому та переносному значенні, з позитивним та негативним забарвленням. Автори використовують як клішовані образи, так і власні, які виникають внаслідок раптових асоціацій. Такий погляд відповідає в літературознавстві думці про те, що кількість образів обмежена. Але те, який смисл вкладає мовець в певний образ, завжди індивідуально, у чому й полягає суть авторського концепту, який пов'язаний із його світобаченням. Типові конструкції зі словом земля стандартизувалися, лексикалізувалися і перетворилися на фразеологічні одиниці, які з часом набули більш узагальненого, абстрактного значення. Аналіз функціонування та розвитку лексеми земля в українській мові дає змогу констатувати, що мова як один із найнадійніших засобів збереження важливої для народу інформації акумулює багато відомостей про землю, на якій живе людина. Перспективу дослідження вбачаємо в аналізі функціонування концепту земля у творах сучасних поетів Рівненщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. Москва : Языки русской культуры, 1999. С. 380–385.
2. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка : монография. Воронеж : Изд-во Ворон. ун-та, 1996. 104 с.
3. Войтович В. М. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 662 с.
4. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 2006. 431 с.
5. Железняк О. Концептуалізація архетипу земля в поетичній картині світу українців. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки.* 2010. Вип. 89 (1). С. 412–416.
6. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 272 с.
7. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. П., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов / под общ. ред. Е. С. Кубряковой. Москва : Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. 245 с.
8. Лобур Н. Культ землі в українській мові. *Дивослово.* 1996. № 3. С. 22–23.
9. Маслова В. А. Принципы и приемы исследования концептов. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации».* 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 249–253.
10. Новикова Н. С., Черемисина Н. В. Многомирие в реалии и общая типология языковых картин мира. *Филологические науки.* 2000. № 1. С. 40–48.

11. Огар А. Образні аспекти концепту *земля* (на матеріалі української поезії). *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : зб. наук. праць / Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка. Дрогобич : Посвіт, 2014. С. 46–51.
12. Павлушенко О. А. Об'єктивація концепту *земля* в художній картині світу Михайла Стельмаха. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського]*. Серія: Філологія (мовознавство). 2017. Вип. 24. С. 113–120.
13. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ : Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.
14. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Москва : Языки русской культуры, 1997. 824 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

15. Словник епітетів української мови / за ред. Л. О. Пустовіт. Київ : Довіра, 1998. 430 с.
16. Словник української мови : в 11 тт. Т. 3 / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
17. Словник фразеологізмів української мови / укл. В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 2003. 1104 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вакарчук С. З нею. НАШЕ. Тексти пісень – Океан Ельзи. 2013. URL: <https://nashe.com.ua/song/28485/album/967/>
2. Кобилянська О. Ю. *Земля*. Твори в п'яти томах. Т. 2. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1962. 480 с.
3. Костенко Л. В. *Мадонна Перехресть*. Київ : Либідь, 2012. 112 с.
4. Старицький М. П. Твори у восьми томах. Т. 1. Поетичні твори. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1963. 630 с.
5. Українські приказки, прислів'я і таке інше / Уклад М. Номис, упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ : Либідь, 1993. 768 с.

REFERENCES

1. Arutyunova, N. D. (1999). Yazyk i mir cheloveka [The language and the world of man]. Moskva: Yazyki russkoy kulturyi [in Russian].
2. Babushkin, A. P. (1996). Tipy kontseptov v leksiko-frazeologicheskoy semantike yazyka [Types of concepts in the lexico-phraseological semantics of the language]. Voronezh: Izd-vo Voron. un-ta [in Russian].
3. Voitovych, V. M. (2002). Ukrainska mifolohiia [Ukrainian mythology]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Yermolenko, S. Ya. (2006). Narysy z ukrainskoi slovesnosti (stylistyka ta kultura movy) [Essays on Ukrainian literature (stylistics and language culture)]. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
5. Zheliezniak, O. (2010). Kontseptualizatsiia arkhetypu zemlia v poetychnii kartyni svitu ukrainsiv [Conceptualization of the earth archetype in the poetic picture of the world of Ukrainians]. *Naukovi zapysky [Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Vynnychenka]*. Ser.: *Filolohichni nauky*, 89 (1), 412–416 [in Ukrainian].
6. Kononenko, V. I. (1996). Symvoly ukrainskoi movy [Symbols of the Ukrainian language]. Ivano-Frankivsk: Plai [in Ukrainian].
7. Kubryakova, Ye. S., Demyankov, V. Z., Pankrats, Yu. P., Luzina, L. G. (1997). Kratkiy slovar kognitivnykh terminov [Concise Dictionary of Cognitive Terms] / pod obshch. red. Ye. S. Kubryakovoy. Moskva: Filologicheskiiy fakultet MGU im. M. V. Lomonosova [in Russian].
8. Lobur, N. (1996). Kult *zemli* v ukrainskii movi [The cult of the earth in the Ukrainian language]. *Dyvoslovo*, 3, 22–23 [in Ukrainian].
9. Maslova, V. A. Printsipy i priemy issledovaniya kontseptov [Principles and Techniques for Concept Research]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernad'skogo. Seriya «Filologiya. Sotsialnye komunikatsii»*, 26 (65)/1, 249–253 [in Russian].
10. Novikova, N. S., Cheremisina, N. V. Mnogomirye v realii i obshchaya tipologiya yazykovykh kartin mira [Polyworlds in realities and the general typology of linguistic pictures of the world]. *Filologicheskie nauki*, 1, 40–48 [in Russian].
11. Ohar, A. (2014). Obrazni aspekty kontseptu zemlia (na materialii ukrainskoi poezii) [Figurative aspects earth concept (based on Ukrainian poetry)]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri*: zb. nauk. prats / Drohobyskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. Ivana Franka. Drohobych: Posvit, 46–51 [in Ukrainian].
12. Pavlushenko, O. A. (2017). Obiektyvatsiia kontseptu *zemlia* v khudozhnii kartyni svitu Mykhaila Stelmakha [Objectification of the earth concept in Mikhail Stelmakh's artistic picture of the world]. *Naukovi zapysky [Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Mykhaila Kotsiubynskoho]*. Seriya: *Filolohiia (movoznavstvo)*, 24, 113–120 [in Ukrainian].
13. Selivanova, O. O. Aktualni napriamy suchasnoi linhvistyky (analitichnyi ohliad) [Vital trends in modern linguistics (analytical review)]. Kyiv: Fitosotsiotsentr [in Ukrainian].
14. Stepanov, Yu. S. Konstanty. Slovar russkoy kultury [Constants. Dictionary of Russian culture]. Moskva: Yazyki russkoy kultury [in Russian].

DICTIONARIES

1. Slovyk epitetiv ukrainskoi movy (1998). [Dictionary of epithets of the Ukrainian language] / za red. L. O. Pustovit. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].

2. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). Slovnyk ukraïnskoi movy: v 11 tt. T. 3 [The Ukrainian language dictionary]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
3. Slovnyk frazeolohizmiv ukraïnskoi movy (2003). [Dictionary of phraseology of the Ukrainian language] / ukl. V. M. Bilonozhenko ta in. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Vakarchuk, S. (2013). Z neiu [With her]. NAShE. Teksty pisen – Okean Elzy. Retrieved from: <https://nashe.com.ua/song/28485/album/967/> [in Ukrainian].
2. Kobyljanska, O. Yu. (1962). Zemlia [The Earth]. Tvory v piaty tomakh. T. 2. Kyiv : Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury [in Ukrainian].
3. Kostenko, L. V. (2012). Madonna perekhrest [Madonna of crossing]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Starytskyi, M. P. (1963). Tvory u vosmy tomakh [Works in eight volumes]. T. 1. Poetychni tvory. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury [in Ukrainian].
5. Nomys, M. (1993). Ukraïnski prykazky, pryslivia i take inshe [Ukrainian saying, proverb and all that] / uporiad., prymit. ta vstupna st. M. M. Paziaka. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].